

19 กันยายน 2462 วันแรกของงาน บริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาล ศิริราช

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สัญญา สุขพนิชนันท์

ภาควิชาพยาธิวิทยา, คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร 10700.

บทคัดย่อ

เนื่องในโอกาสที่ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดลจะมีอายุครบ 100 ปี ในปี พ.ศ. 2562 ได้ข้อมูลน่าสนใจจากสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชเล่มแรก ซึ่งเริ่มใช้ในงานบริการพยาธิวิทยาเป็นครั้งแรกในวันที่ 19 กันยายน 2462 นับได้ว่าเป็นวันแรกของการให้บริการทางพยาธิวิทยาครั้งแรกในประเทศไทยด้วย มีความสำคัญในประวัติศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบันของไทย เพราะนับเป็นครั้งแรกที่มีการยืนยันการวินิจฉัยทางคลินิก (clinical diagnosis) ด้วยการตรวจชิ้นเนื้อดูเซลล์ด้วยกล้องจุลทรรศน์ เพื่อให้การวินิจฉัยโรคทางพยาธิวิทยา (pathological diagnosis) หรือที่มักเรียกกันว่า tissue diagnosis

คำสำคัญ: ครบรอบ 100 ปี พยาธิวิทยาในประเทศไทย; งานบริการพยาธิวิทยา

Abstract: September 19, 1919 the first day of pathology service at Siriraj Hospital

Professor Dr. Sanya Sukpanichnant

Department of Pathology, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Bangkok 10700, Thailand.

Siriraj Med Bull 2019;12(1): 65-71

On the occasion of 100th anniversary of establishment of Department of Pathology, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, interesting information from the first log book of pathology service at Siriraj Hospital reveals that the first service commenced on September 19, 1919 – hence the first day of pathology service in Thailand. Its significance in history of modern medicine in Thailand is that, for the first time, clinical diagnosis was confirmed by pathologic examination using microscope for cytologic evaluation, leading to pathological diagnosis, commonly known as tissue diagnosis.

Keywords: 100th anniversary of pathology in Thailand; pathology service; clinical diagnosis; pathological diagnosis; tissue diagnosis

Correspondence to: Professor Dr. Sanya Sukpanichnant **E-mail:** sanya.suk@mahidol.ac.th

Received: 29 Sep 2018 **Revised:** 1 Oct 2018 **Accepted:** 27 Feb 2019

<http://dx.doi.org/10.33192/Simedbull.2019.11>

รูปที่ 1. สมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชเล่มแรก

บทความนี้เขียนขึ้นในโอกาสที่ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดลจะมีอายุครบ 100 ปี ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำเนิดพยาธิวิทยาในประเทศไทยด้วย โชคดีที่มีการเก็บรักษาสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชเล่มแรกไว้ (รูปที่ 1)

โดยจะเห็นได้ว่าสิ่งส่งตรวจจรรยาแรกที่ได้บันทึกไว้ คือ เนื้องอกของกระดูกหน้าแข้ง (บันทึกว่า “Tumor of tibia”) จากผู้ชายที่ไม่ได้บันทึกอายุไว้ จากหอผู้ป่วยที่ 4 (บันทึกว่า “โรงที่ ward ๔”) วันเดือนปีที่รับ (บันทึกว่า “วันเดือนปี date”) คือ วันที่ 19 กันยายน 2462 (บันทึกว่า “๑๙/๙/๖๒”) ซึ่งเมื่อนับตามสากลที่ใช้ในปัจจุบันแล้ว คือ วันที่ 19 กันยายน 2462¹ ผู้ทำการผ่าตัด (บันทึกว่า “นามผู้ทำการผ่าตัด Surgeon”) คือ ชุนคัลยเวช (ชื่อเดิม “มาก เนตรศิริ”) จบแพทย์ประกาศนียบัตรจาก

ราชแพทยาลัย เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2457 ถ้านับปีตามสากลจะเป็นปี 2458 ซึ่งนับเป็นศิษย์ศิรราชรุ่น 20 บรรดาศักดิ์สูงสุด คือ หลวงคัลยเวชพิศาล ตามที่ปรากฏในรายชื่อศิษย์เก่าแพทยศิรราช เวชชนิสิตเล่มที่ 20² การวินิจฉัยของผู้ทำ (บันทึกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Clinical diag” ซึ่งก็คือ clinical diagnosis หมายถึงการวินิจฉัยโรคทางคลินิก) คือ myeloma ผลการวินิจฉัย (บันทึกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Path diag” ซึ่งก็คือ pathological diagnosis หมายถึงการวินิจฉัยโรคทางพยาธิวิทยา) คือ myeloid myeloma ซึ่งหมายถึง ก้อนเนื้องอกของเซลล์พลาสมาในไขกระดูก (osseous plasmacytoma) และพยาธิแพทย์ผู้ทำการตรวจ (บันทึกว่า “นามผู้ตรวจ Pathologist”) คือ หมอเฉลิม (ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส)³ (รูปที่ 2)

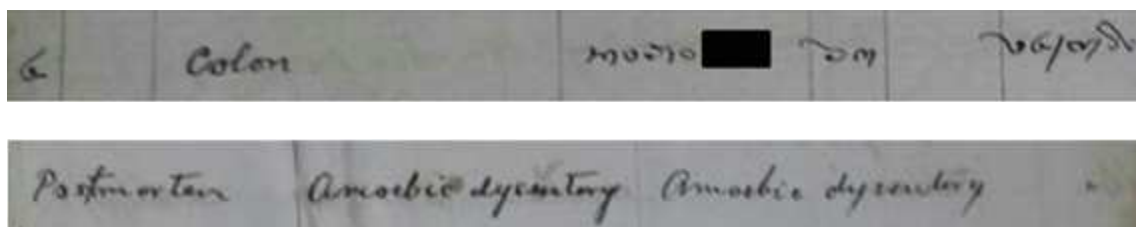
ที่ No.	ชื่อ Name	ชื่อโรค Disease	ชื่อคน Patient	อายุ Age	วันที่ Date	วันที่ Date
๖		Tumor of Tibia	ม. [redacted]		๖	๑๕/๗/๖๒
๗		Tumor of shoulder	ม. [redacted]			๓/๗/๖๒

ชื่อคน Name	ชื่อโรค Disease	ชื่อคน Name	ชื่อโรค Disease
ม. [redacted]	myeloma	ม. [redacted]	myeloma
ม. [redacted]	Spindle cell sarcoma		

รูปที่ 2. รายการในสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยา 2 ลำดับแรก (จัดวางให้สะดวกในการอ่าน)

จากสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชเล่มแรกนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า การส่งตรวจทางพยาธิวิทยานั้นยังไม่นิยมแพร่หลายนัก เพราะสิ่งส่งตรวจรายชื่อที่ 2 ซึ่งเป็นก้อนเนื้อออกจากหัวไหล่ (บันทึกว่า “Tumor of shoulder”) จากท่านขุนท่านหนึ่ง ซึ่งไม่ได้บันทึกอายุและสถานที่ที่ขอส่งตรวจไว้ นั้น ได้รับไว้ตรวจทางพยาธิวิทยาเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2462 (บันทึกว่า “๓/๗/๖๒” ซึ่งเมื่อนับตามสากลที่ใช้ในปัจจุบันแล้ว คือ วันที่ 3 ตุลาคม 2462) แพทย์ผู้ผ่าตัดยังคงเป็นขุนคลังเวช ซึ่งไม่ได้ให้การวินิจฉัยทางคลินิกไว้ ส่วนการวินิจฉัยทางพยาธิวิทยา คือ มะเร็งเนื้อเยื่อเกี่ยวพันชนิดเซลล์รูปกระสวย (บันทึกว่า “Spindle cell sarcoma”) โดยหมอเฉลิมเป็นผู้ให้การวินิจฉัย (รูปที่ 2) ทั้งนี้ ในเดือนตุลาคมมีการส่งตรวจทางพยาธิวิทยาทั้งหมด 7 ราย และในครั้งแรกของเดือนพฤศจิกายนอีก 7 ราย ซึ่งดูเหมือนจะได้รับความนิยมในการส่งตรวจทางพยาธิวิทยามากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า สมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชเล่มนี้ยังรวมงานตรวจศพทาง

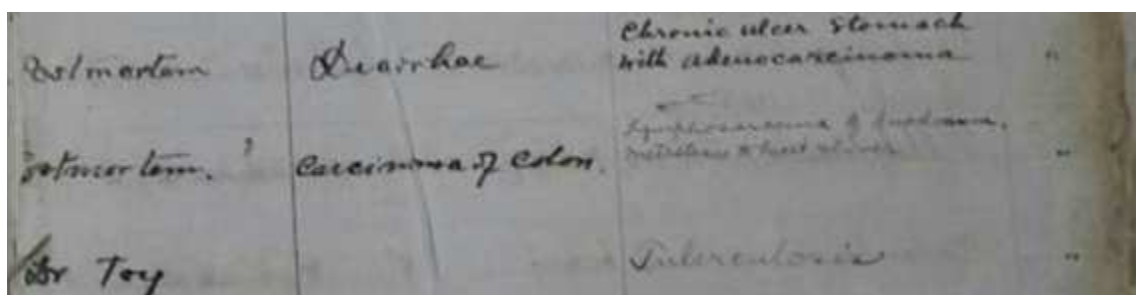
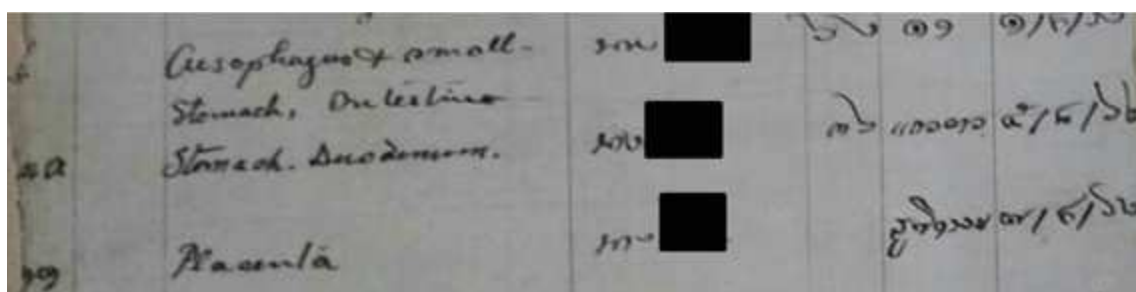
พยาธิวิทยาไว้ด้วย โดยบันทึกในช่องนามผู้ทำการผ่าตัดว่า “Postmortem” ซึ่งก็คือ “Postmortem examination” เป็นศัพท์ที่มีความหมายเดียวกับคำว่า “Autopsy” คือ การตรวจศพทางพยาธิวิทยาที่ใช้กันอยู่ในงานบริการตรวจศพของภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ในปัจจุบันนี้ โดยการตรวจศพในสมุดบันทึกเล่มนี้จะลงบันทึกไว้เพียงอวัยวะที่เป็นโรค ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุการตายสำคัญในความเห็นของพยาธิแพทย์ผู้ทำการตรวจในขณะนั้น ดังเช่น การตรวจศพรายแรก ซึ่งเป็นลำดับที่ 4 ในสมุดบันทึกเล่มนี้ คือ ลำไส้ใหญ่ (บันทึกว่า “Colon”) ของผู้ป่วยหญิงโสด อายุ 63 ปี ทำการตรวจเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2462 (บันทึกว่า “๒๔/๗/๖๒” ซึ่งเมื่อนับตามสากลที่ใช้ในปัจจุบันแล้ว คือ วันที่ 24 ตุลาคม 2462) โดยหมอเฉลิมเป็นพยาธิแพทย์ผู้ตรวจซึ่งให้การวินิจฉัยทางพยาธิวิทยาตรงกับ การวินิจฉัยทางคลินิกว่า โรคบิดมีตัวหรือโรคบิดอะมีบา (บันทึกว่า “Amoebic dysentery”) (รูปที่ 3)

รูปที่ 3. รายการลำดับที่ 4 ในสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาแสดงการตรวจศพ (Postmortem)
(จัดวางให้สะดวกในการอ่าน)

การตรวจศพที่น่าสนใจอีกรายหนึ่งคือ ลำดับที่ 10 ในสมุดบันทึกเล่มนี้ ซึ่งได้บันทึกไว้ว่า สิ่งส่งตรวจคือ กระเพาะอาหารและลำไส้เล็กส่วนต้น (บันทึกว่า “Stomach. Duodenum.”) ของผู้ป่วยหญิงคู่ อายุ 36 ปี จากหอผู้ป่วยที่บันทึกว่า “แฉวยาว” ทำการตรวจเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2462 (บันทึกว่า “๕/๘/๖๒” ซึ่งเมื่อนับตามสากลที่ใช้ในปัจจุบันแล้ว คือ วันที่ 5

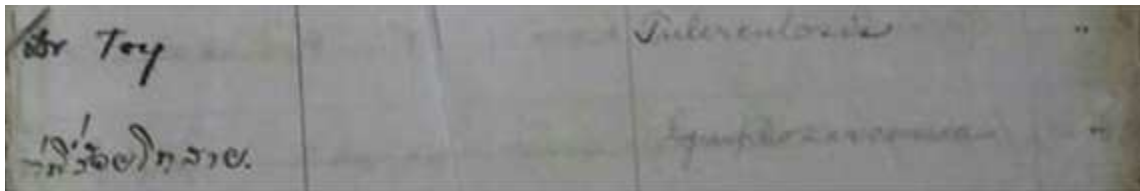
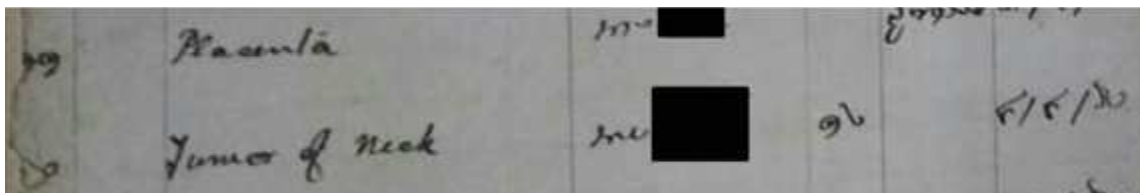
พฤศจิกายน 2462) โดยได้รับการวินิจฉัยทางคลินิกว่าเป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่ (บันทึกว่า “Carcinoma of colon”) แต่หมอเฉลิมที่เป็นพยาธิแพทย์ให้การวินิจฉัยทางพยาธิวิทยาว่า มะเร็งต่อมน้ำเหลืองของลำไส้เล็กส่วนต้น แพร่กระจายไปที่หัวใจและกระเพาะอาหาร (บันทึกว่า “Lymphosarcoma of duodenum, metastasis to heart, stomach”) (รูปที่ 4)

รูปที่ 4. รายการในสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาลำดับที่ 9-11 (จัดวางให้สะดวกในการอ่าน)

การตรวจศพรายนี้มีความสำคัญที่บอกให้ทราบว่าแท้จริงแล้ว ผู้ควบคุมงานบริการทางพยาธิวิทยาไม่ว่าจะเป็นงานทางสัลยพยาธิวิทยา (surgical pathology) และการตรวจศพนั้น คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ เอลเลอร์ จี. เอลลิส (Aller G. Ellis)⁴ หรือ “อาจารย์เอลลิส” ซึ่งทราบกันดีว่าท่านเป็นพยาธิแพทย์ชาวอเมริกันจากโรงเรียนแพทย์เจฟเฟอร์สัน (Jefferson Medical school) ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาช่วยก่อตั้งแผนกพยาธิวิทยา (แผนกปาโธโลยีในสมัยนั้น) ให้กับโรงพยาบาลศิริราช โดยท่านเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2462⁵ ท่านได้รายงานผลการตรวจศพผู้ป่วยรายนี้ร่วมกับพระอภินันทราพาพิศาล (กำจร พलगูร ตามประวัติเป็นนักเรียนแพทย์ศิริราช รุ่น 19 ที่ได้รับทุนรัฐบาลสยาม จึงสำเร็จวิชาแพทย์มาจากประเทศอังกฤษ)² ไว้ในจดหมายเหตุทางแพทย์ของสภาภาชดา

สยาม หรือที่รู้จักกันในนาม “จดหมายเหตุทางแพทย์ แพทยสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (Journal of the Medical Association of Thailand)” ซึ่งนิยมเรียกย่อกันว่า “จดหมายเหตุทางแพทย์” หรือ “จพสท.” ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2462⁶ และผู้ป่วยรายนี้ยังเป็นผู้ป่วยมะเร็งต่อมน้ำเหลืองเพียงรายเดียวที่ปรากฏอยู่ในบทความวิจัยของท่านเกี่ยวกับการรายงานผลการตรวจศพ 100 รายแรกในโรงพยาบาลศิริราชอีกด้วย⁷ นอกจากนี้ ผู้ป่วยรายนี้นับเป็นผู้ป่วยมะเร็งต่อมน้ำเหลืองคนไทยคนแรกที่ได้รับการตรวจยืนยันทางพยาธิวิทยาจากการตรวจศพ สำหรับผู้ป่วยมะเร็งต่อมน้ำเหลืองรายแรกที่ได้รับการวินิจฉัยทางพยาธิวิทยาขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นเป็นผู้ป่วยเด็กชายอายุ 12 ปี มีเนื้องอกที่คอและผลการตรวจทางพยาธิวิทยาเป็น “lymphosarcoma” โดยได้บันทึกไว้ในลำดับที่ 12 ของสมุดบันทึกเล่มนี้ด้วย (รูปที่ 5)⁸

รูปที่ 5. รายการในสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาลำดับที่ 11 และ 12 (จัดวางให้สะดวกในการอ่าน)

สาเหตุที่ไม่มีชื่อของอาจารย์เอลลิสในสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราช มีแต่ชื่อของหมอเฉลิมนั้น น่าจะติดเรื่องระเบียบของโรงพยาบาลศิริราชหรือกฎหมายไทยในขณะนั้นก็ไม่แน่ชัด เพราะมีชื่อของหมอตอย (Dr. Toy) บันทึกไว้ในชื่อนามผู้ทำการผ่าตัดในรายการตรวจลำดับที่ 11 ต่อจากการตรวจศพรายนี้ (รูปที่ 4 และ 5) สำหรับ “หมอเฉลิม” ที่ปรากฏอยู่ในชื่อนามผู้ตรวจหรือ “อาจารย์เฉลิม” นั้นเพิ่งสำเร็จแพทย์ประกาศนียบัตรจากคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2461 (นับเป็นศิษย์ศิริราชรุ่น 20 บรรดาศักดิ์สูงสุด คือ หลวงเฉลิมคัมภีร์เวช ตามที่ปรากฏในรายชื่อศิษย์เก่าแพทย์ศิริราช เวชชนิสิตเล่มที่ 20 ก่อนที่ท่านจะขอยกเลิกการใช้บรรดาศักดิ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง)^{2,3} ซึ่งอาจารย์เฉลิมเองยังไม่ได้ผ่านการฝึกอบรมเป็นพยาธิแพทย์จากที่ใด ก็มีแต่เรียนรู้การวินิจฉัยโรคทางพยาธิวิทยาจากอาจารย์เอลลิส ก่อนที่ท่านจะไปเรียนต่อปริญญาเอกสาขาสาธารณสุขศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์ เมื่อปี พ.ศ. 2463 และสำเร็จในปี พ.ศ. 2466 จาก

นั้นอาจารย์เฉลิมจึงได้เป็นผู้ช่วยอาสาสมัครทางพยาธิวิทยา (voluntary assistant in pathology) ทำงานในภาควิชาพยาธิวิทยาและแบคทีเรียวิทยา (Department of Pathology and Bacteriology) ของมหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์ ระหว่างปี พ.ศ. 2466-2468 โดยในช่วงเวลานั้น หัวหน้าภาควิชา คือ ศาสตราจารย์นายแพทย์วิลเลียม จอร์จ แม็คคอลล์ม (William George MacCallum) พยาธิแพทย์ผู้มีชื่อเสียงอย่างมาก³

แม้ในปัจจุบันนี้ ภาควิชาพยาธิวิทยายังค้นหาประกาศแต่งตั้งแผนกปาธอโลยีหรือแผนกพยาธิวิทยาไม่พบ แต่ก็มีหลักฐานการทำงานที่ถูกจดบันทึกไว้ในสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชเล่มนี้ ซึ่งยืนยันว่า ได้มีการเริ่มให้บริการวันแรกวันศุกร์ที่ 19 กันยายน 2462 ดังที่ได้แสดงมาข้างต้นแน่นอนว่า วันเดียวกันนี้เป็นวันแรกของการให้บริการทางพยาธิวิทยาคั้งแรกในประเทศไทยด้วย ซึ่งก็จะครบรอบ 100 ปีของบทบาทพยาธิแพทย์ในการดูแลรักษาผู้ป่วยไทย ในวันพฤหัสบดีที่ 19 กันยายน 2562 ในปัจจุบัน ณ วันที่เขียนบทความนี้ ห้องปฏิบัติการพยาธิวิทยา ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ให้บริการทางพยาธิวิทยาต่าง ๆ จากข้อมูลงานบริการทั้งหมดในปี 2561 ดังนี้ งานพยาธิวิทยา (surgical pathology) ทั้งหมด 50,751 ราย เฉลี่ยเดือนละ 4,229 ราย งานวิทยาเซลล์ (cytology หรือที่นิยมเรียกว่า “เซลล์วิทยา”) ทั้งหมด 15,257 ราย เฉลี่ยเดือนละ 1,271 ราย งานการตรวจศพทั้งหมด 104 ราย เฉลี่ยเดือนละ 9 ราย งานการวินิจฉัยระหว่างการผ่าตัด (intra-operative diagnosis) หรือที่นิยมเรียกว่า “ฟรอสเซกชัน” (Frozen section) ทั้งหมด 1,036 ราย เฉลี่ยเดือนละ 86 ราย งานตรวจพิเศษด้วยเทคนิคคอนไชดูไฮบริไดเซชัน (in situ hybridization) ทั้งหมด 444 ราย เฉลี่ยเดือนละ 37 ราย งานตรวจด้วยเทคนิคโฟลไซโตเมทรี (flow cytometry) ทั้งหมด 394 ราย เฉลี่ยเดือนละ 33 ราย โดยจะมีสไลด์ย้อมสีฮีมาโตซิลินและอีโอซิน (hematoxylin & eosin) ที่นิยมเรียกว่า “เอชแอนด์อี (H&E)” จำนวนทั้งหมด 252,415 แผ่น โดยตัดจากบล็อกชิ้นเนื้อจำนวน

ทั้งหมด 226,998 บล็อก สไลด์สำหรับการตรวจทางวิทยาเซลล์จำนวนทั้งหมด 42,250 แผ่น สไลด์ย้อมสีพิเศษด้วยเทคนิคฮิสโตเคมี (histochemistry) จำนวนทั้งหมด 36,098 แผ่น สไลด์ย้อมพิเศษด้วยเทคนิคอิมมูโนฮิสโตเคมี (immunohistochemistry) จำนวนทั้งหมด 53,187 แผ่น สไลด์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการตรวจฟรอสเซกชัน จำนวนทั้งหมด 5,764 แผ่น โดยตัดจากบล็อกชิ้นเนื้อจำนวนทั้งหมด 3,416 บล็อก และมีการตรวจด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน (electron microscopy) ทั้งหมด 734 ราย เฉลี่ยเดือนละ 61 ราย โดยตรวจจากกริด (grid) ทั้งหมด 3,130 แผ่น และพิมพ์ออกมาเป็นภาพสำหรับการแปลผล 2,505 รูป โดยภาควิชาพยาธิวิทยาสามารถให้รายงานผลการตรวจในงานสัลยพยาธิวิทยาภายในเวลา 5 และ 10 วันทำการ คิดเป็นร้อยละ 70.4 และ 99.2 ของการตรวจทั้งหมดตามลำดับ และรายงานผลการตรวจในงานวิทยาเซลล์ภายในเวลา 5 และ 10 วันทำการ คิดเป็นร้อยละ 58.4 และ 98.2 ของการตรวจทั้งหมดตามลำดับ โดยงานบริการทางพยาธิวิทยาทั้งหมดนี้ มีอาจารย์พยาธิแพทย์ 20 คน อาจารย์ที่ปรึกษา 4 คน แพทย์ประจำบ้าน 13 คน แพทย์ประจำบ้านต่อยอด 2 คน และผู้ช่วยพยาธิแพทย์ 7 คน ช่วยกันให้การวินิจฉัยทางพยาธิวิทยาร่วมกับบุคลากรในห้องปฏิบัติการและสำนักงานภาควิชา รวมทั้งหมด 121 คน

โดยสรุป วันที่ 19 กันยายน 2462 มีความสำคัญในประวัติศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบันของไทย เพราะนับเป็นครั้งแรกที่มีการยืนยันการวินิจฉัยทางคลินิก (clinical diagnosis) ด้วยการตรวจชิ้นเนื้อ ดูเซลล์ด้วยกล้องจุลทรรศน์ เพื่อให้การวินิจฉัยโรคทางพยาธิวิทยา (pathological diagnosis) หรือที่มักเรียกกันว่า tissue diagnosis

กิตติกรรมประกาศ

ผู้นิพนธ์ขอขอบคุณภาควิชาพยาธิวิทยาที่อนุญาตให้นำภาพจากสมุดบันทึกงานบริการพยาธิวิทยาในโรงพยาบาลศิริราชครั้งแรกและข้อมูลงานบริการทั้งหมดในปี 2561 มานำเสนอในบทความนี้

เอกสารอ้างอิง

1. สัญญา สุขพนิชนันท์. สามเดือนที่หายไปในบันทึกประวัติศาสตร์ไทย. เวชบันทึกศิริราช 2552;2:149-51.
2. สัญญา สุขพนิชนันท์. ทำเนียบศิษย์เก่าศิริราช. ใน: อภิรัตน์ ตังอนันตรัตน์, ธีรดนัย ตรีชัยศรี, ศิลป์ สัจจะวัฒนวิมล, และคณะ บรรณาธิการ. หนังสือเวชชนิสิต เล่มที่ 20 ปีการศึกษา 2550-2557. คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
3. สัญญา สุขพนิชนันท์. ชีวิตประวัติและผลงานของศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส. เวชบันทึกศิริราช 2559;9:112-28.
4. Sanya Sukpanichnant. In remembrance of Prof. Dr. Aller G. Ellis. Siriraj Med J 2007;59:98-107.
5. ตุ่มทิพย์ แสงรุจิ, พิเชฐ เต็มสารทรัพย์. ศาสตราจารย์ นายแพทย์ เอลเลอร์ จี. เอลลิสกับงานวิจัย. วารสารราชวิทยาลัยแพทย์แห่งประเทศไทย 2545;1:128-9.
6. Ellis AG, Plankul K. A rare lesion of the duodenum. Medical Journal of the Siamese Red Cross 1919;2:355-60.
7. Ellis AG. An analysis of one hundred postmortem examinations at Siriraj Hospital. Medical Journal of the Siamese Red Cross 1920;3:56-74 & 1921;4:34-47.
8. สัญญา สุขพนิชนันท์. Lymphoma การวินิจฉัยและความรู้ทางโลหิตวิทยา (Diagnosis and Knowledge in Hematopathology). กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรา-ศิริราช, 2548: 139.